

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti
Evropský sociální fond

Přehled dějin evropského umění

Barokní architektura v Itálii

přednášející: PhDr. Richard Biegel, PhD.

Italská barokní architektura

Úvodní teze:

- Řím jako centrum křesťanského světa a zároveň stín antické imperiální minulosti – syntézou obojího vzniká fenomén monumentální architektury 17. a 18. století
- architektonické i prostorové experimenty vyrůstají z tradice 16. století (Michelangelo), mají však zároveň konkrétní předobrazy v dochovaných antických stavbách (lázně, Hadrianova vila v Tivoli)
- vedle experimentální „radikálně barokní“ linie vždy existoval paralelní „klasicizující“ proud, který v však tvarosloví často přejímal „radikální“ motivy a činil je tak paradoxně přístupnější širšímu publiku

Základní časové dělení:

předehra – 1580-1620 – Vignola, Giacomo della Porta, Carlo Maderna

vrchol – 1620-1680 – v Římě Bernini, Borromini, Pietro da Cortona, v Benátkách Baldassare Longhena, v Turíně Guarino Guarini

vyznění – 1680-1740 – v Římě Carlo Fontana, Alessandro Galliei, Ferdinando Fuga ad., v severní Itálii Filippo Juvara

Přehled hlavních tvůrců a staveb:

I. Vignola, Fontana, Carlo Maderna a „římské protobaroko“ 1580-1610

Giacopo Barozzi da Vignola (1507-73)

malíř, architekt a teoretik; po Michealngelově smrti vůdčí postava římské architektury třetí čtvrtiny 16. století; architekt papeže autor traktátu „Regola delli cinque ordini d'architettura (1562),“ jednoho z nejvlivnějších evropských renesančních spisů o architektuře

vybrané stavby:

S. Andrea in Via Flaminia, 1550 – oválný kostel s klasickým průčelím

Caprarola, vila Farnese, 1547-59 – pětiúhelníková stavba s vepsaným kruhovým nádvořím

Il Gesú, 1554, 1568-77 – zásadní koncept jednolodního kostela s bočními kaplemi a kupolí nad křížením – předobraz mnoha potridentských staveb

Domenico Fontana 1534-1607

Architekt a inženýr, jež se ve své době proslavil přenesením Vatikánského obelisku; hlavní architekt Sixta V; precizoval typ blokového římského paláce, vycházejícího z koncepce Palazzo Farnese.

vybrané stavby:

- Lateránský palác, 1586

- Loggie při S Giovanni in Laterano, 1586

Giacomo dela Porta (1541-1608)

Žáka spolupracovník Guidetta Guidettiho; pokračoval na stavbách rozpracovaných Michelangelem (Kapitol, kupole Sv. Petra, které dal kónický tvar); vrcholný představitel římského protobaroka, jež vycházelo z díla Vignoly a vyznačovalo se strohými objemy a pádným tvaroslovím

vybrané stavby:

- S Trinita dei Monti, 1580-87 – dvouvěžové průčelí na vrcholu dnešních Španělských schodů; předobraz pražského kostela Nejsvětější Trojice na Malé Straně (G.M. Filippi, 1611?)

- Il Gesú, průčelí, 1585 – zásadní krok na cestě k „barokní“ jednotě a gradaci ke středu stavby;

předstupně:

- Santo Spirito in Sassia, A. da Sangallo, 1538-45

- S. Catarina dei Funari, Gidetto Guideti, 1564

Carlo Maderno (1556-1629)

synovec a žák Domenica Fontany; nejvýznamnější postava římské architektury první třetiny 17. století;

vybrané stavby:

- průčelí S. Susanna, 1603 – výrazný krok k barokní plasticitě a gradaci
- Andrea della Valle, 1600-1605 – jedna z nejvlivnějších protireformačních staveb
- dostavba lodi sv. Petra, 1606-26 – přeměna v longitudinálu a stavba průčelí

II. Urbanistické zásahy za Sixta V. (1585-1590)

- Předpoklad - výstavba aquaduktů a možnost znovuosídlení výšin
- nutnost urbanistické přestavby města, zahlceného proudy putníků – plán přímých tříd, spojujících hlavní poutní basiliky --- funkční provázání města a symbolický návrat jeho antického rozsahu

III. Gian Lorenzo Bernini (1598-1680)

Sochař, architekt a malíř; syn sochaře Pietra Berniho; vedle Francesca Borrominiho nejvýznamnější římský architekt 17. století; jeho architektonický výraz se stal základem římského barokního akademismu, rozšířeného do celé Evropy zejména prostřednictvím realizací a akademické výuky Carla Fontany;

vybrané stavby:

Vatikán:

Ciborium s sv. Petra, 1624-33 – spolu s Fr. Borrominim

Náměstí sv. Petra, 1656-67 – dimenzemi i pojetím antické fórum!

Scala Regia, 1661 – perspektivní kolonáda

Paláce:

Palazzo Barberini, od 1629 – první palác s čestným dvorem!

Palazzo Montecitorio 1650 – Monumentální mětský palác se středním rizalitem

Kostely:

SM della Assunta, Ariccia, 1664 – variace na téma římského Pantheonu a zároveň ozvěna jeho projektů pro palác Louvre v Paříži

S. Andrea al Quirinale, 1658-70 – komplexní návrh interiéru se sochařskou výzdobou

Kostela na Piazza del Popolo, od 1662 – mětský prostor s dominantami – urbanistická syntéza!

IV. Francesco Borromini (1599-67)

Lombard'an od Komského jezera; vyučen jako kameník – práce na stavbě milá nského dómu; synovec Carla Maderny – u něj i první architektonické realizace; od dob Michelangela největší inovátor architektonického jazyka; zakladatel tzv. radikálního baroka

S. Carlo alle Quattro Fontane, 1638-40, fasáda 1665-67 – první stavba radikálního baroka; dvůr s prostorově rozvedenými serlianami; fasáda předobrazem mnoha dynamických průčelí (vč. sv. Mikuláše na Malé Straně)

Palazzo Spada, po 1632 – perspektivní kolonáda – předloha Scala regia G. L. Berniniho!

Oratorio di S. Filippo Neri, 1638-50 – konkávně probraná fasáda, rafinovaná hra architektonických prvků, S. Ivo della Sapienza, 1642 – pronikový hvězdicový půdorys plynule převeden do klenby

Collegio di Propaganda Fide, 1649 – konkávně probraná střední osa, prostorové edikuly oken, kaple s náznakem síťové klenby

S. Agnese in Piazza Navonna, FB od 1655 – dokončení interiéru, kompozice konkávního průčelí s věžemi a střední kupolí – motiv., který se bude nadále mnohokrát opakovat (např. stavby J. B. Fischera von Erlach v Salzburgu, sv.

Mikuláš na Starém Městě v Praze)

S. Andrea delle Frate, 1653-65 – sochařsky tvořená zvonice

San Giovanni in Laterano, přestavba 1646-49 – střídavý rytmus pilířů a akrad, plánována síťová klenba

V. Pietro da Cortona (1596-1669)

původní profesí malíř (viz např. strop sálu v Palazzo Barberini)

SS Luca e Martino, 1634-50 – završení vývoje římských kostelních průčelí – do hry vstupuje plastický objem stavby!

SM della Pace, 1656-57 – náměstí je součástí kostelní fasády

SM in Via Lata, 1558-62 – transformace průčelí v portikus

VI. Následovníci:

Carlo Rainaldi (1611-91) – hl. SM in Campitelli, 1665 – interiér i exteriér založeny na gradaci sloupů

Carlo Fontana (1634-1714) – C. Marcelo al Corso, 1682-83 – akademické zjednodušení --- římskou syntézu se učí u

Fontany (resp. Rainaldiho) architekti z celé Evropy

střední Evropa: Johann Bernhard Fischer von Erlach, Jean Baptiste Mathey

VII. Guarino Guarini (1624-85)

architekt a teolog, člen teatinského řádu – realizace po celé Evropě; autor traktátu Architettura civile (tiskem 1737), který napomohl k šíření jeho idejí

kaple S. Sindone v Turíně, 1657-94

S. Lorenzo, Turín, 1668-87

Palazzo Carignano, Turín, 1679

Návrh kostela Panny Marie Oetingské pro Prahu, 1679

VIII. Architektura 18. století

Řím:

SM Maddalena – Giuseppe Sardi, 1735 – římské rokoko

S Giovanni in Laterano – Alessandro Galilei, 1732-36 – příklad kontinuity monumentálního klasicismu

SM Maggiore – Ferdinando Fuga, 1750 – prostorová transformace klasického sakrálního průčelí

S. Croce in Gerusalemme, Domenico Gregorini, 1744

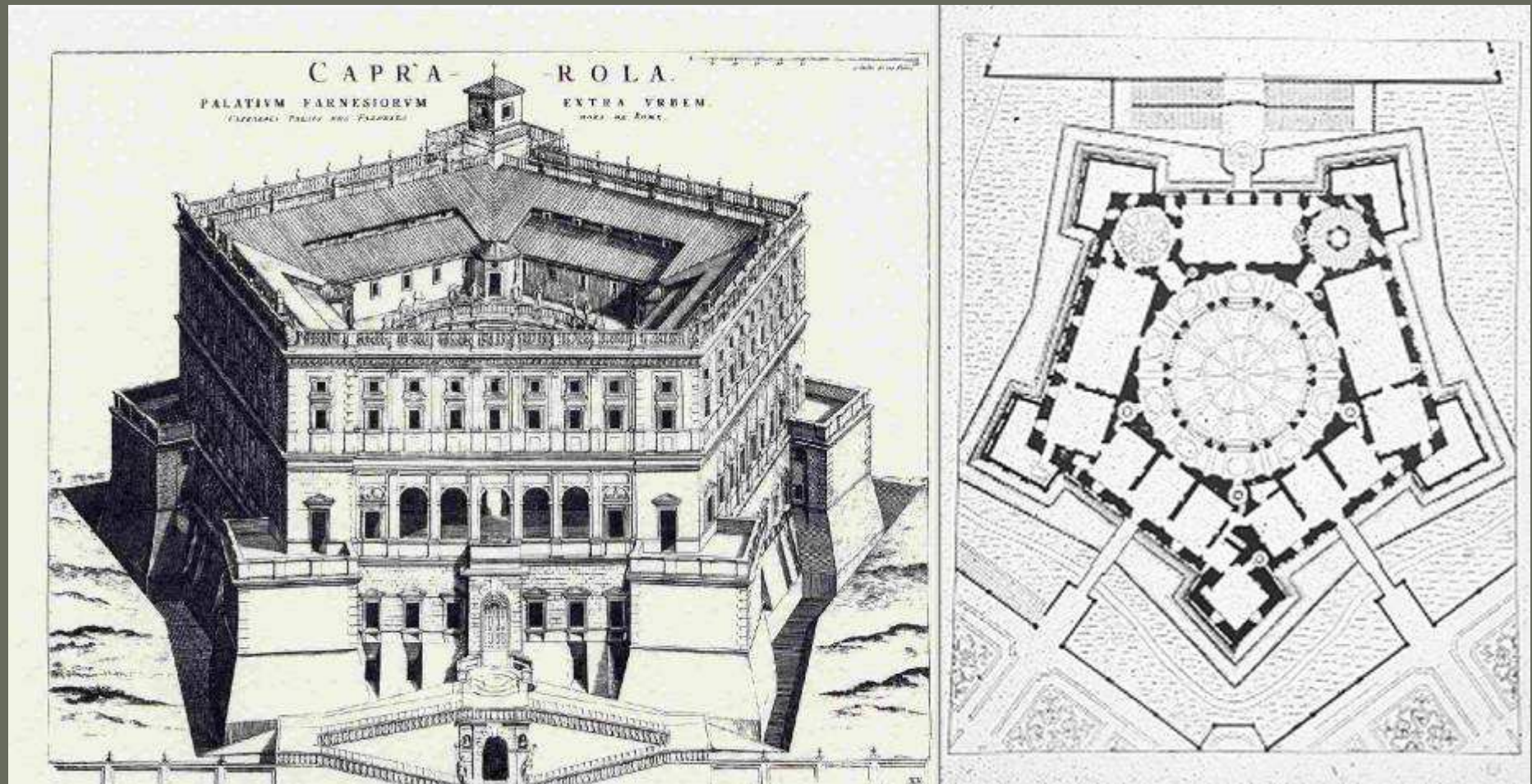
SM del Priorato – Giovanni Battista Piranesi, 1764-66 – první římský příklad antikizujícího klasicismu

Severní Itálie:

Superga nad Turínem, Filippo Juvara, 1717-31- syntéza radikálního baroka s římským akademismem

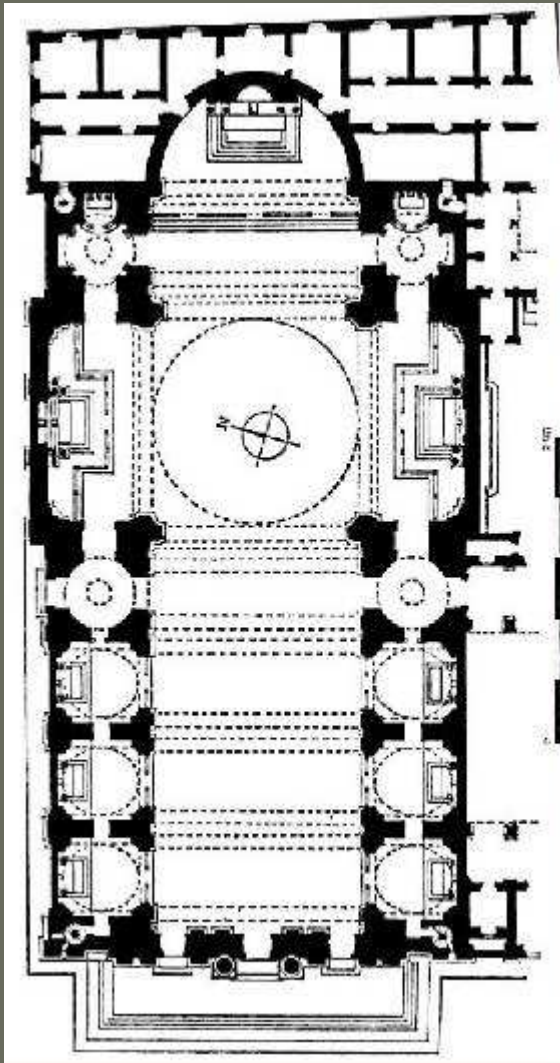
Jacopo Barozzi da Vignola, S. Andrea in Via Flaminia, 1550

Jacopo Barozzi da Vignola, Caprarola, vila Farnese, 1547-59

Jacopo Barozzi da Vignola, Caprarola, vila Farnese, 1547-59

Jacopo Barozzi da Vignola, Il Gesù, 1554, 1568-77

Domenico Fontana, Lateránský palác, 1568

Domenico Fontana, Lateránský palác a žehnací loggie při S. Giovanni in Latrano, 1568

Giacomo della Porta, Santa Trinita dei Monti, 1580-87

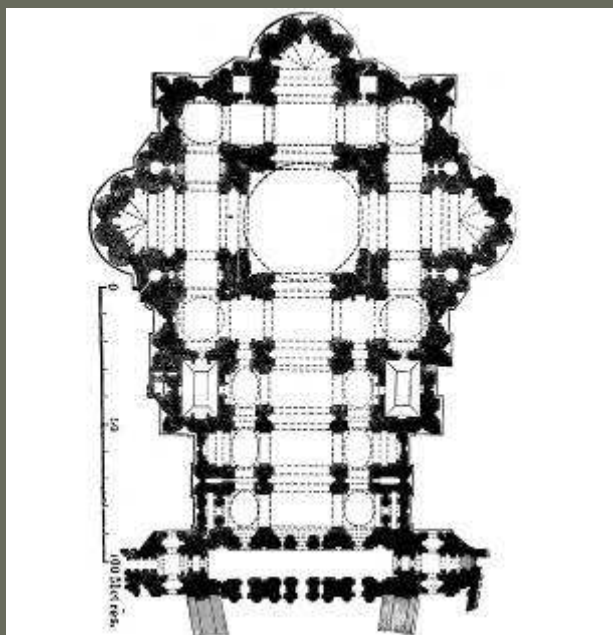
Proměny průčelí římských kostelů XVI. století:
S. Spirito in Sassia (A. da Sangallo, 1538-45), S. Caterina dei funari (G. Guidetti, 1560-64),
Il Gesú (G. della Porta, 1571-84)

Carlo Maderno, Řím, S. Susanna, průčelí, 1603

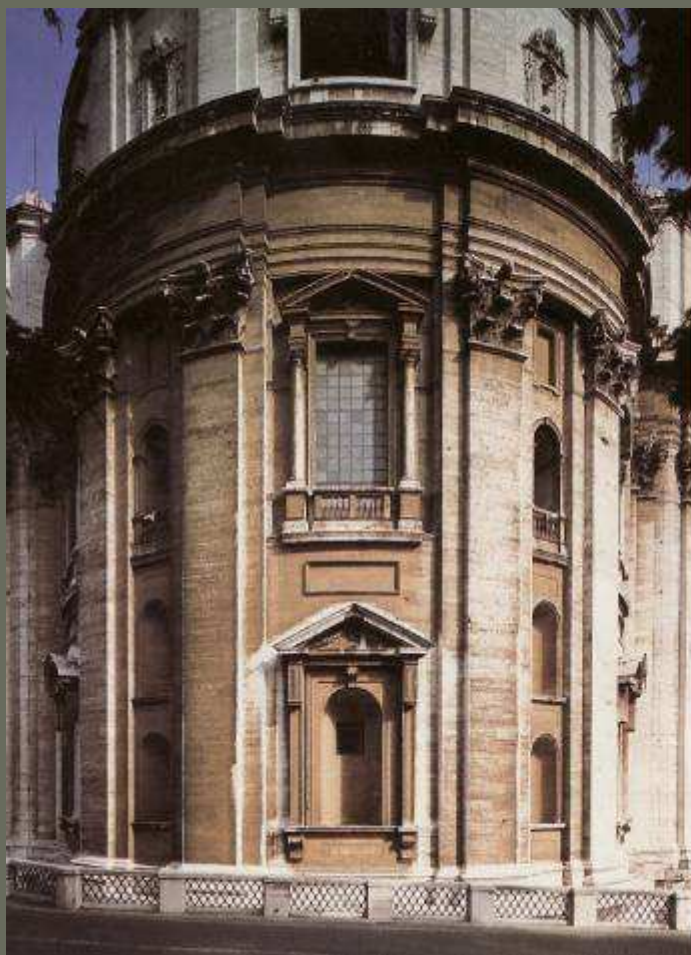
Carlo Maderno, Řím, S. Andrea della Valle, 1600-1605

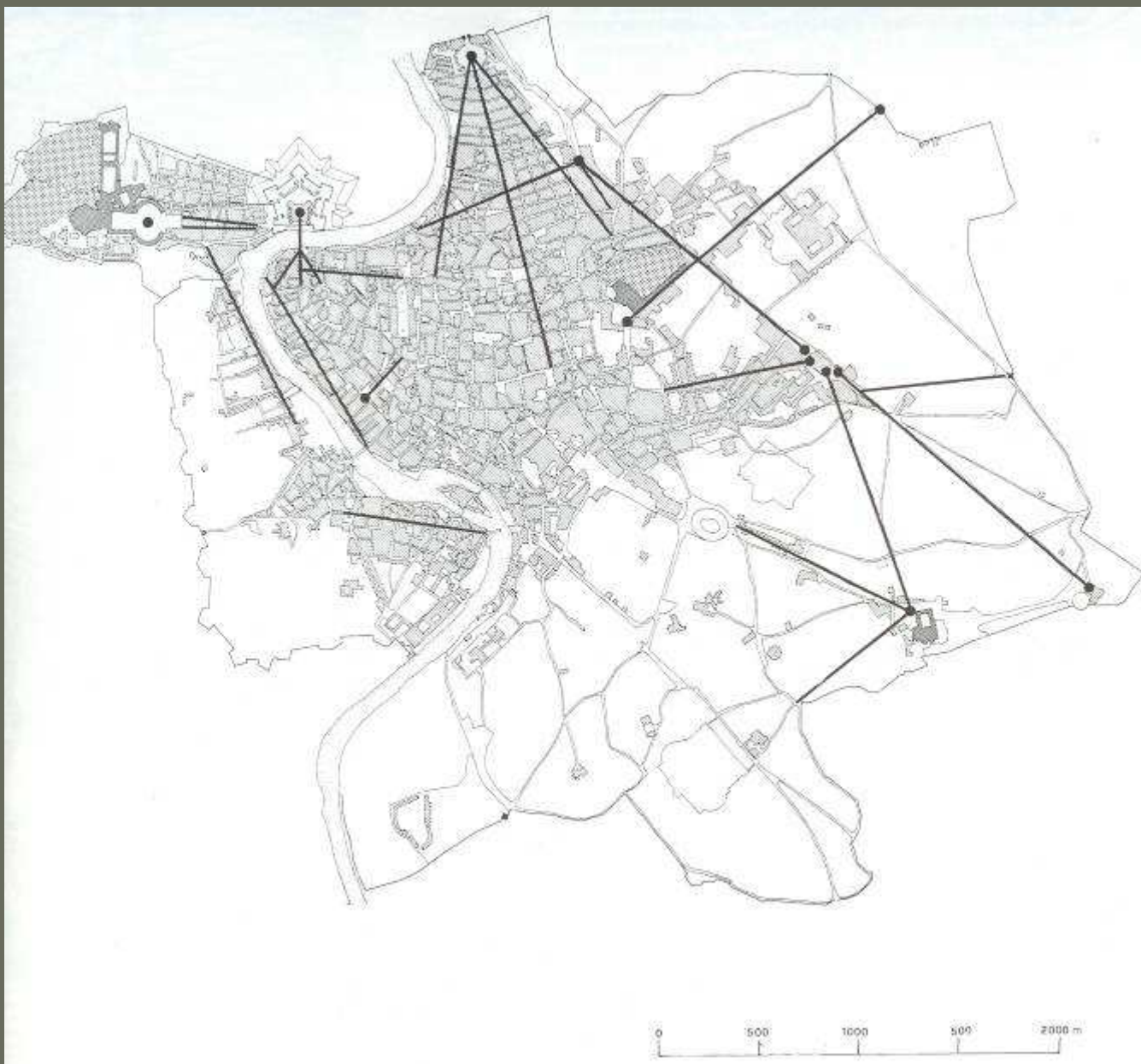
Carlo Maderno, Řím, dostavba lodi chrámu sv. Petra, půdorys a interiér, 1606-26

Carlo Maderno, Řím, chrám sv. Petra, průčelí, 1606-26

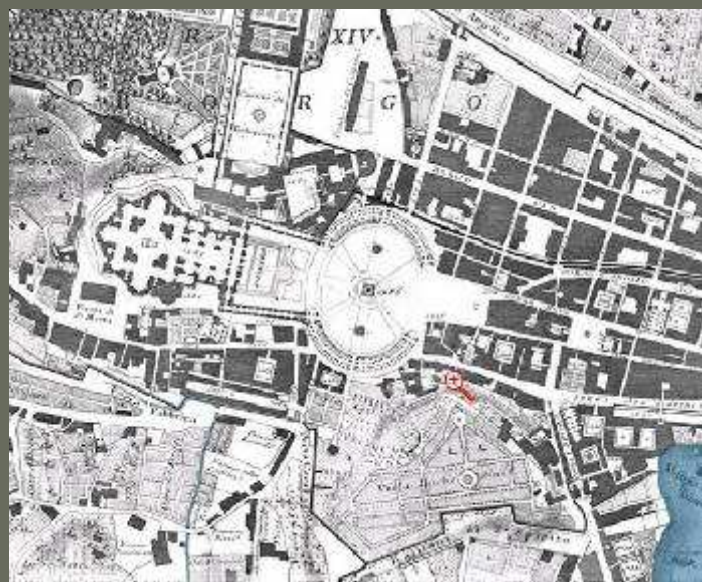
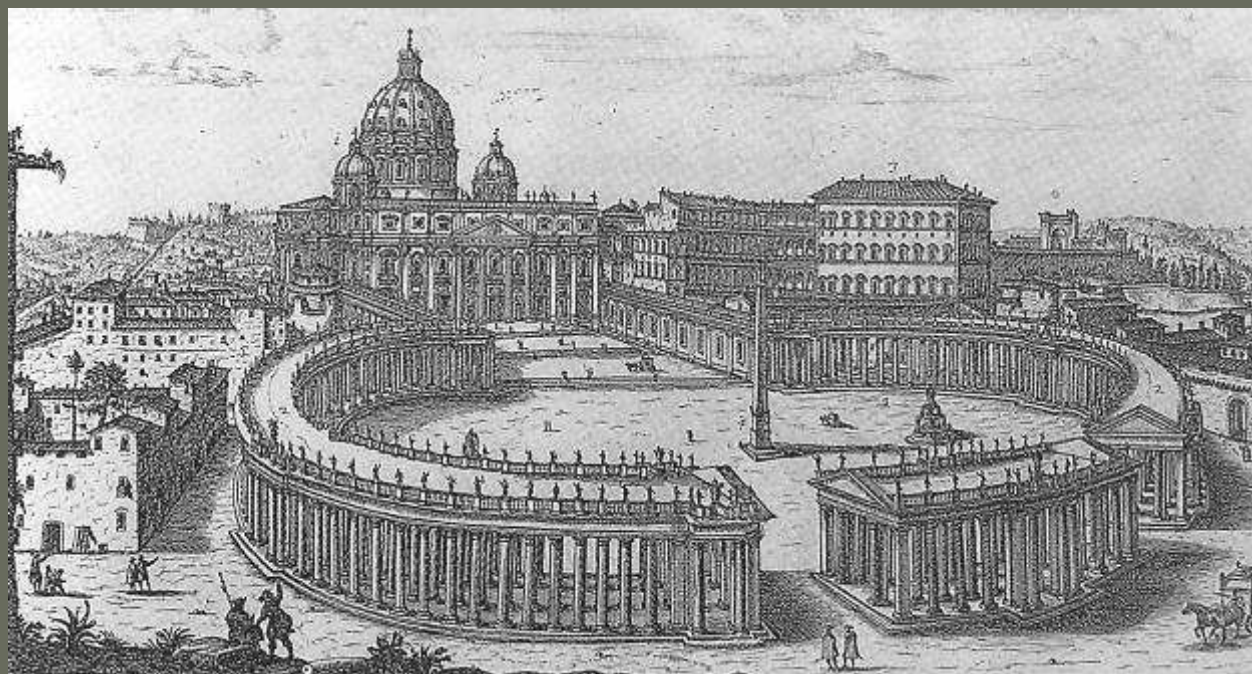
Řím, chrám sv. Petra, porovnání struktury fasády chóru (Michelangelo, od 1546)
a průčelí (Carlo Maderno, 1606-26)

Řím, struktura nových os vybudovaných za Sixta V., 1585-90

Řím, chrám sv. Petra, baldachýn nad hrobem sv. Petra,
Gian Lorenzo Bernini, Francesco Borromini, 1623-33

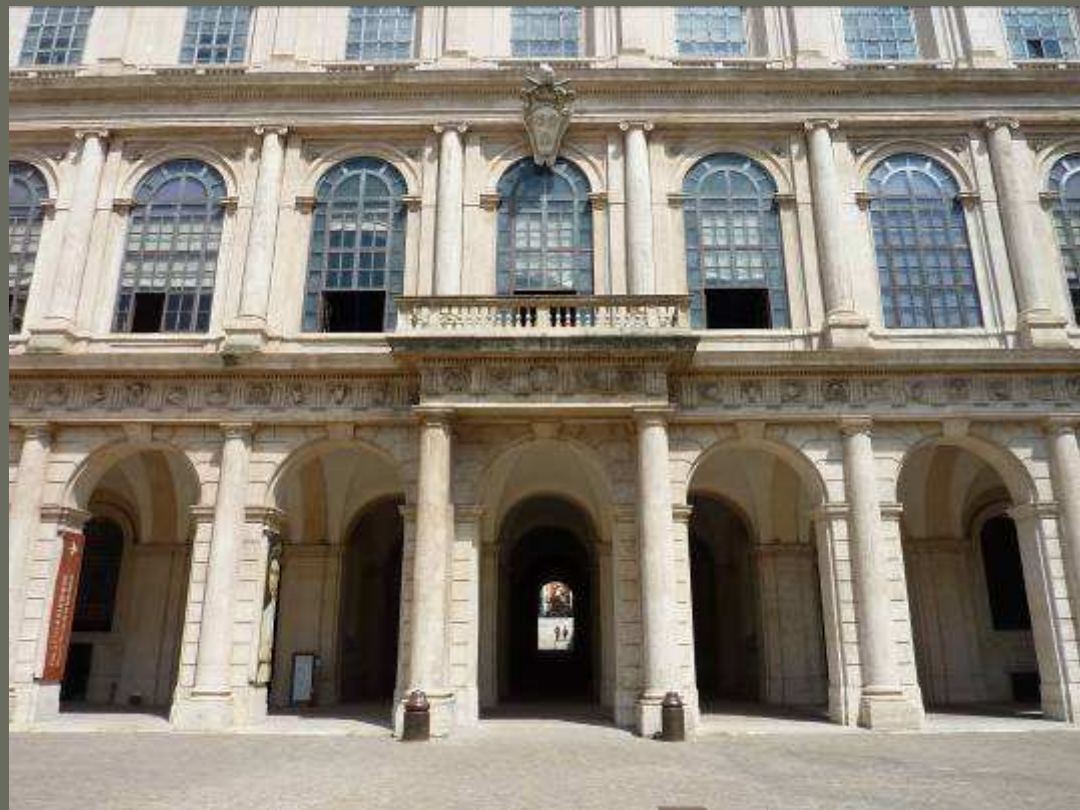
Řím, kolonáda náměstí sv. Petra, Gian Lorenzo Bernini, 1656-67

Řím, Vatikánský palác, Scala regia, G. L. Bernini, 1661

Řím, palazzo Barberini, Carlo Maderno, Gian Lorenzo Bernini, Francesco Borromini (?), 1625-37

Řím, palazzo Barberini, Carlo Maderno, Gian Lorenzo Bernini, Francesco Borromini (?), 1625-37

Řím, palazzo Montecitorio, Gian Lorenzo Bernini, od 1653

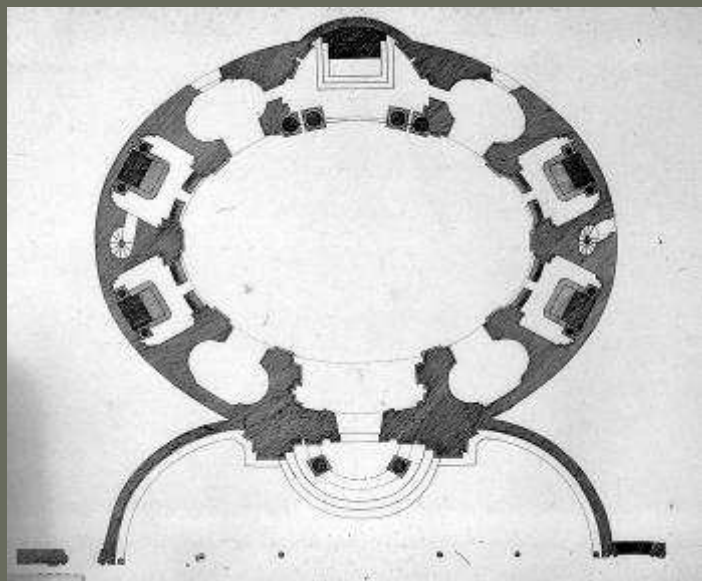
Řím, palazzo Montecitorio, Gian Lorenzo Bernini, od 1653

Řím, S. Bibiana, průčelí G. L. Bernini, 1624-27

Řím, S. Andrea al Quirinale, G. L. Bernini, 1658-70

Řím, S. Andrea al Quirinale, G. L. Bernini, 1658-70

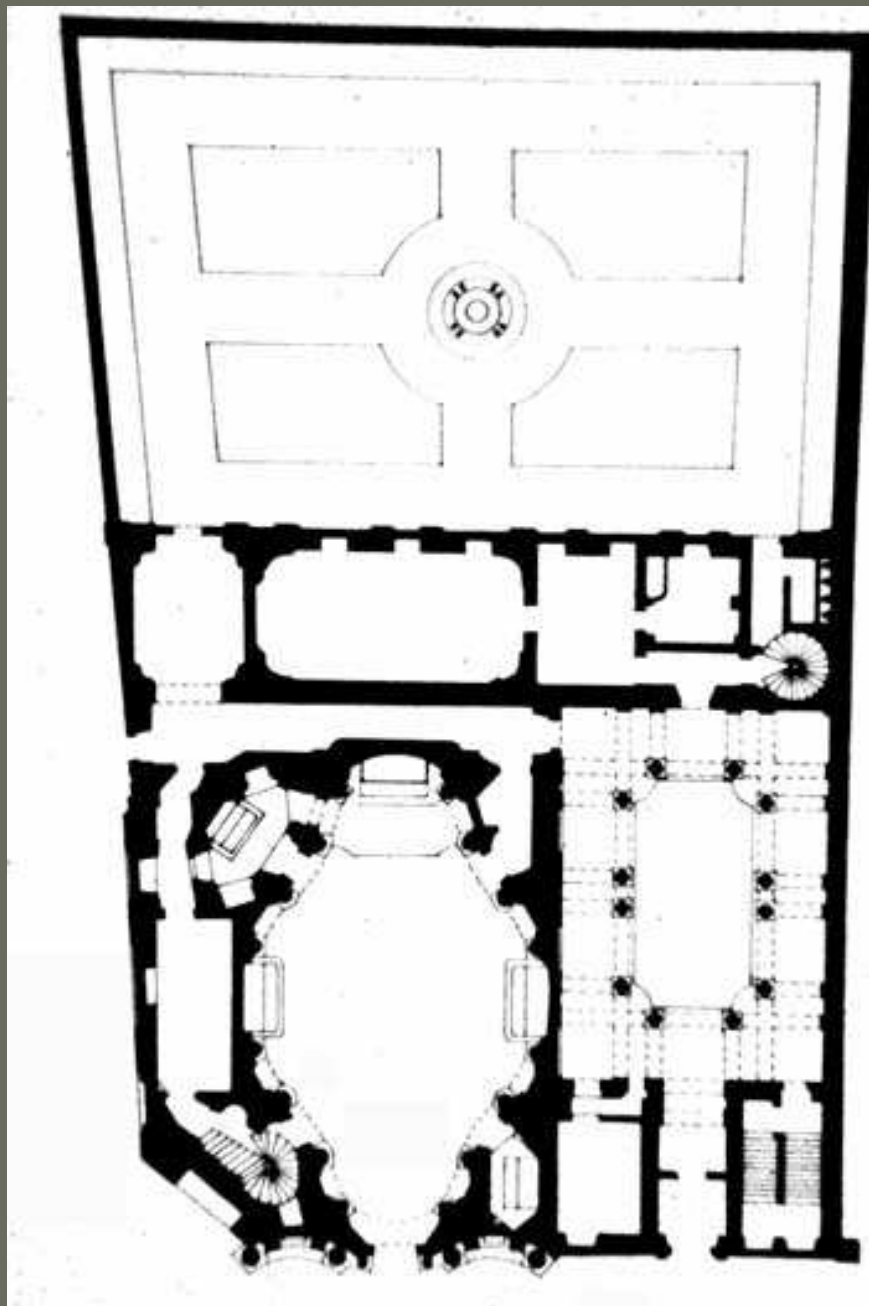
Ariccia, SM della Assunta, G. L. Bernini, 1664

Ariccia, SM della Assunta, G. L. Bernini, 1664

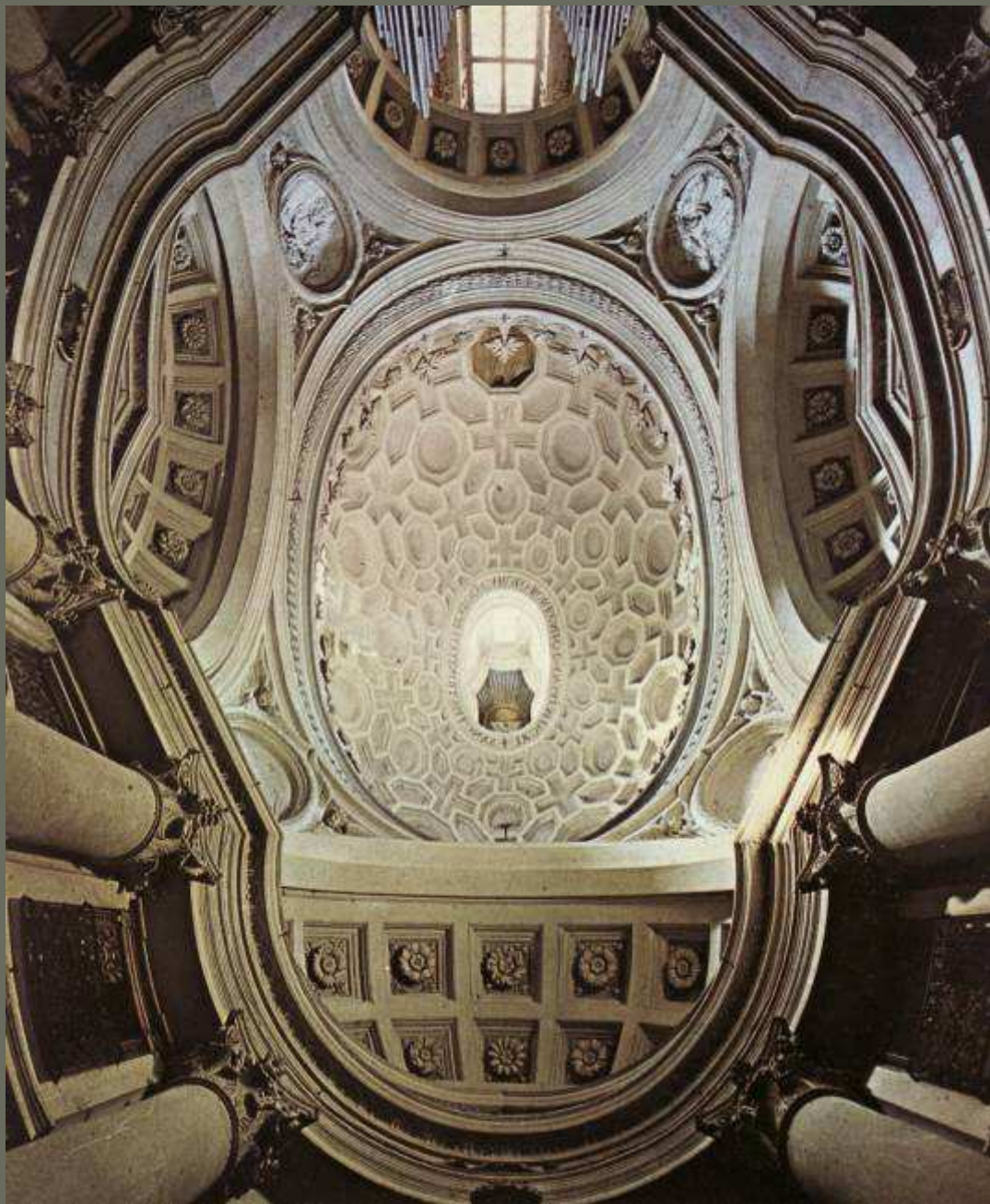
Řím, Piazza del Popolo, SM di Montesanto a S. Maria dei Miracoli,
G. L. Bernini, C. Fontana, C. Rainaldi, 1661-79

Řím, S. Carlo alle Quattro Fontane, půdorys, Francesco Borromini,
1638-41 (kostel s nádvořím), 1665-67 (průčelí kostela)

Řím, S. Carlo alle Quattro Fontane, interiér, Francesco Borromini, 1638-41

Řím, S. Carlo alle Quattro Fontane, interiér, Francesco Borromini, 1638-41

Řím, S. Carlo alle Quattro Fontane, nádvoří, Francesco Borromini, 1638-41

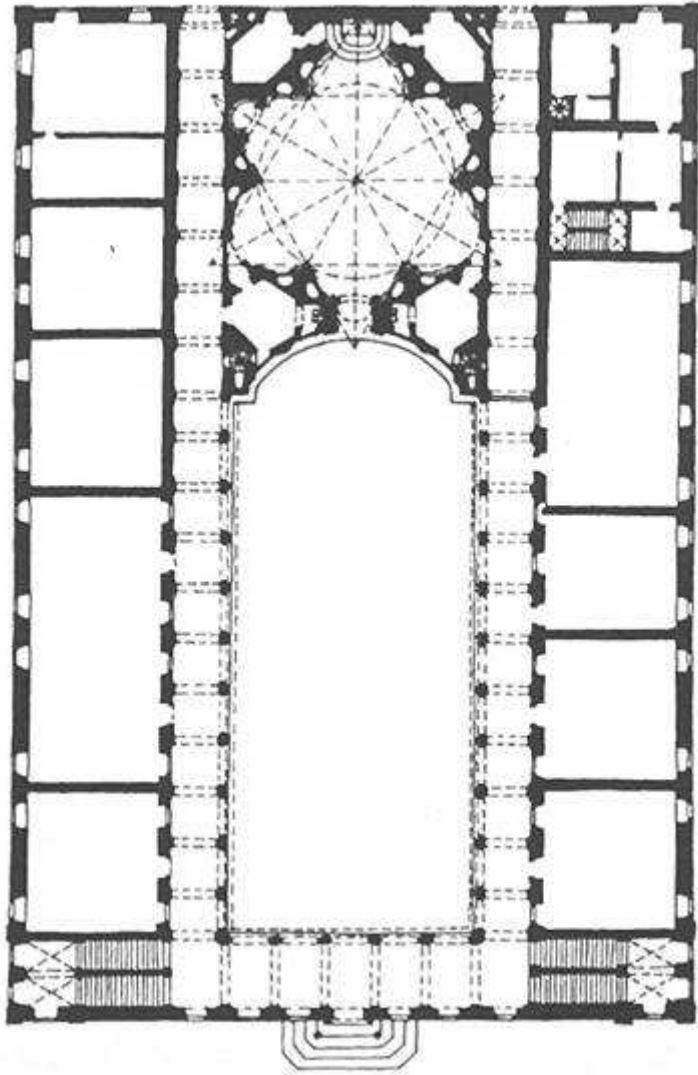
Řím, S. Carlo alle Quattro Fontane, průčelí, Francesco Borromini, 1665-67

Řím, palazzo Spada, iluzivní kolonáda, F. Borromini, po 1632

Řím, Oratorio di S. Filippo Neri, Francesco Borromini, 1638-50

Řím, S. Ivo della Sapienza, Francesco Borromini, 1642-60

Řím, S. Ivo della Sapienza, Francesco Borromini, 1642-60

Řím, Collegio di propaganda Fide, Francesco Borromini, 1646-66

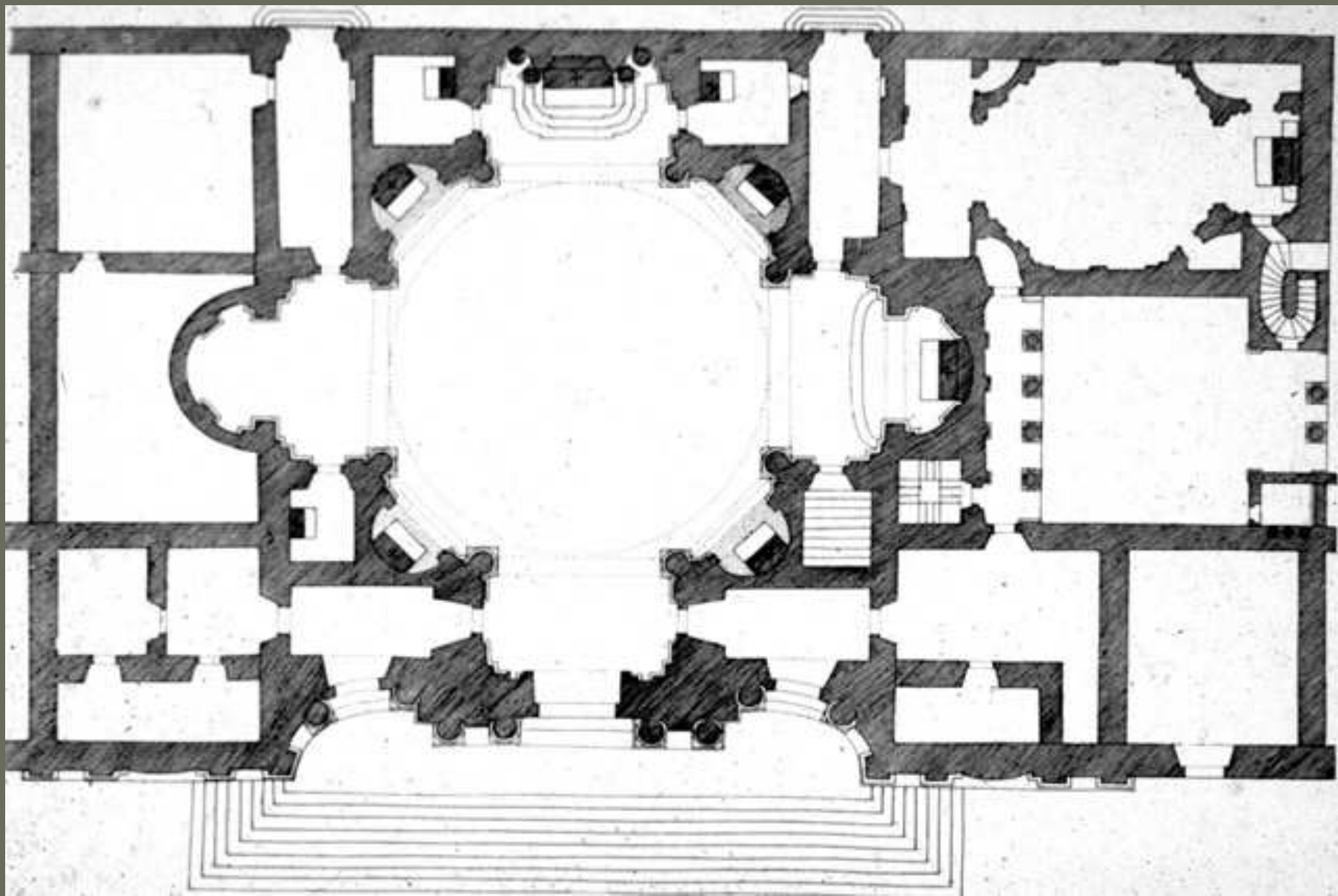
Řím, Collegio di propaganda Fide, kaple Tří králů, Francesco Borromini, 1646-66

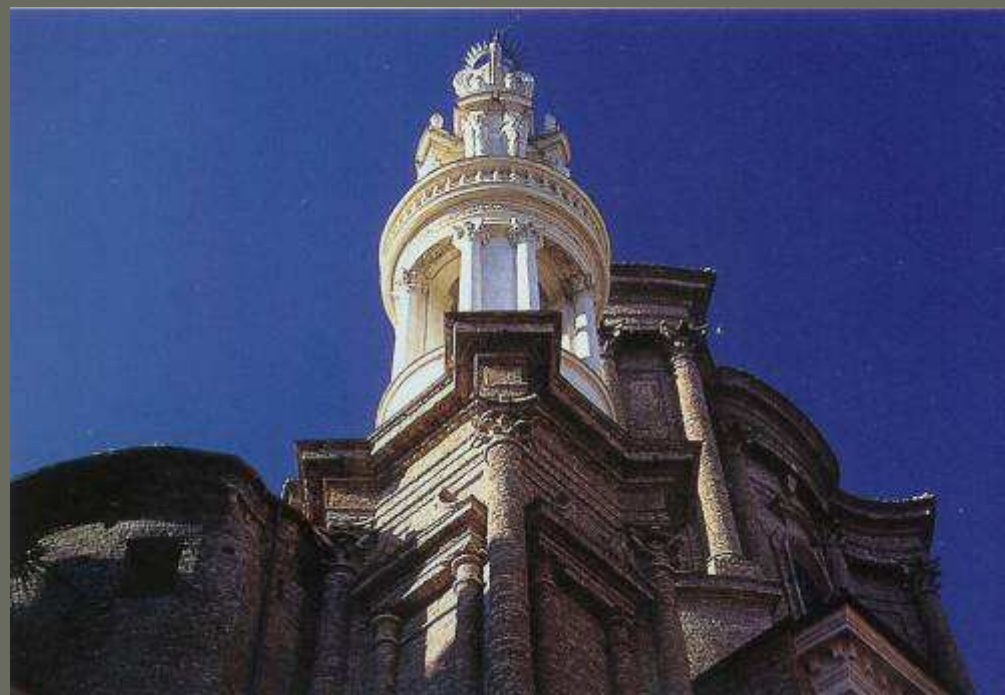
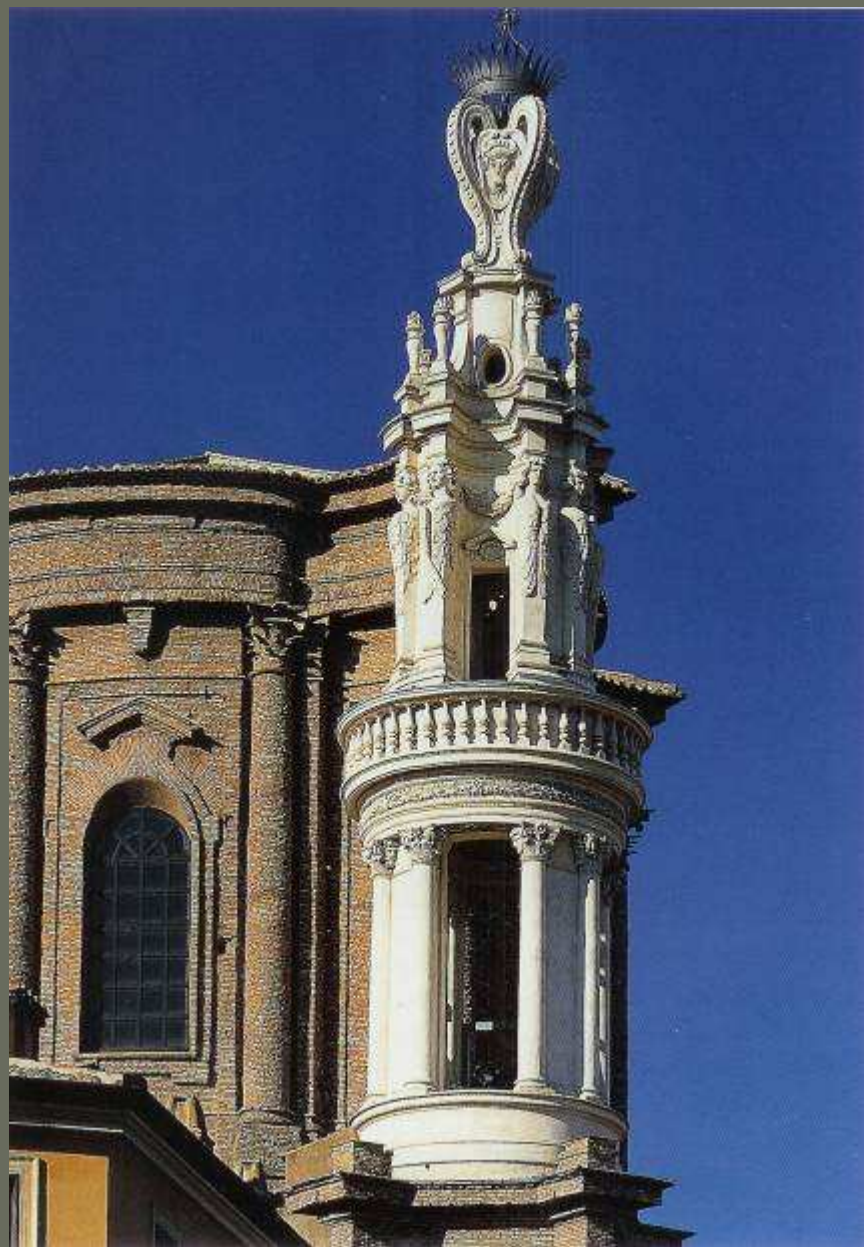
Řím, S. Giovanni in Laterano, přestavba Francesco Borromini, 1647-49

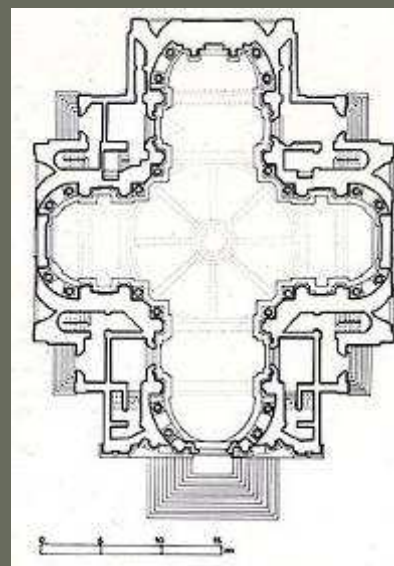
Řím, S. Agnese in Agone, Piazza Navona, Carlo Rainaldi, Francesco Borromini, 1652-72

Řím, S. Agnese in Agone, Piazza Navona, Carlo Rainaldi, Francesco Borromini, 1652-72

Řím, S. Andrea delle Frate, Francesco Borromini, 1653-63

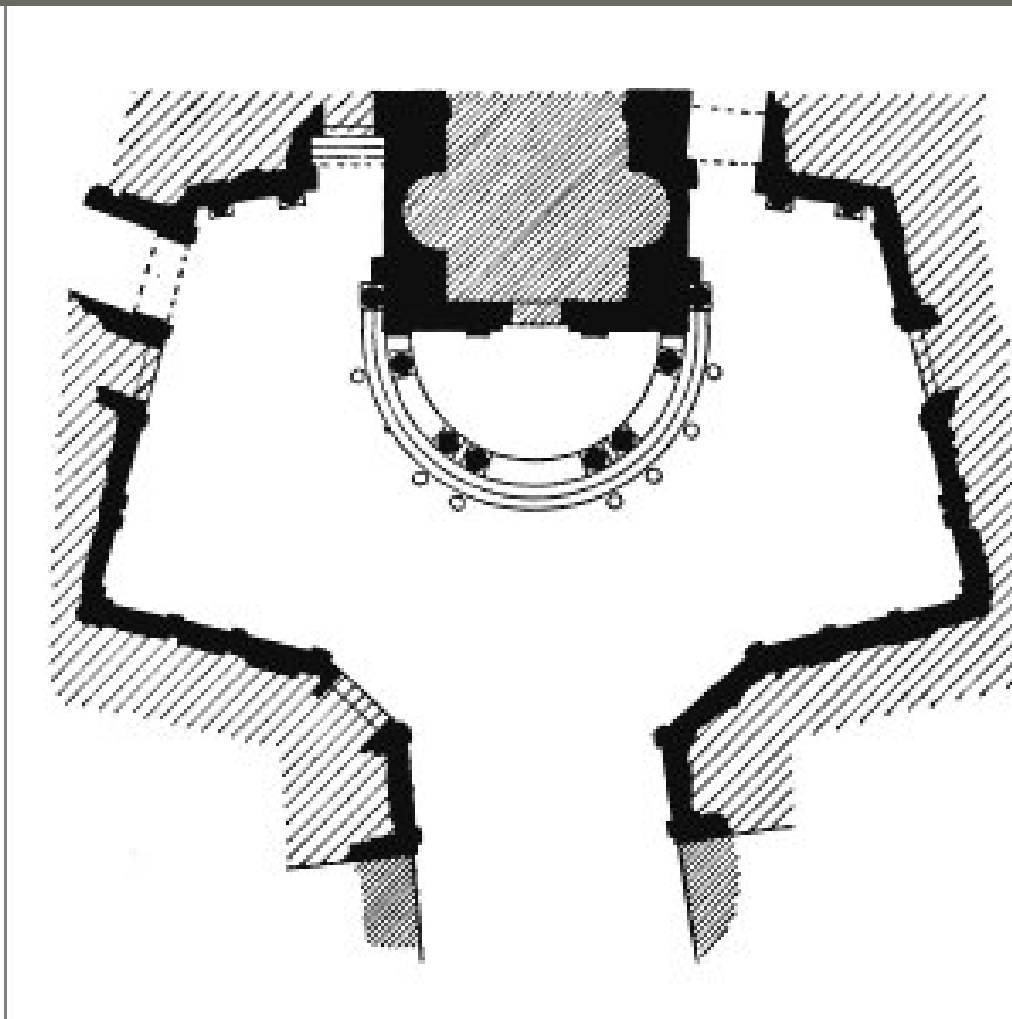
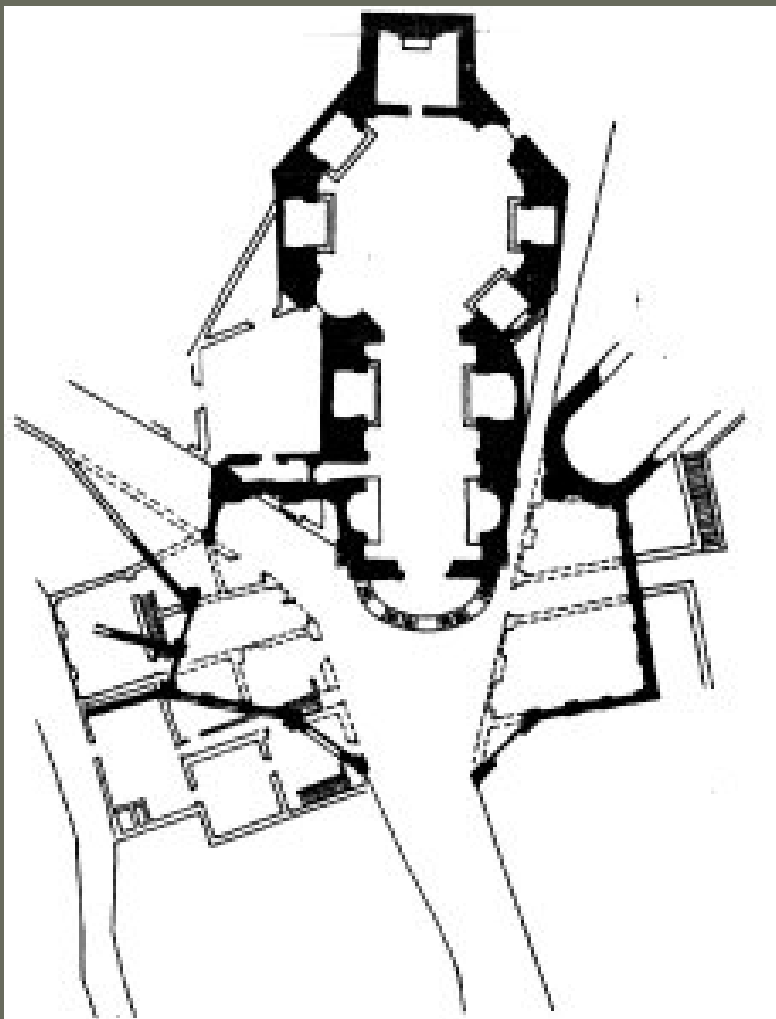

Řím, SS Luca e Martina, Pietro da Cortona, 1634-50

*G. P. - Monastero dei Canonici Lateranensi, e Chiesa di S. Maria della Pace
- Porta del Monastero, e Abitazioni, che formano teatro alla Piazza della Chiesa, Ingresso al Cortile dei Preti Teleschi, che officiano la Chi. di S. Maria dell'Anima -*

Řím, SM della Pace, průčelí a úprava náměstí, P. da Cortona, 1656-57

Řím, SM della Pace, urbanistické řešení prostoru před průčelím, P. da Cortona, 1656-57

Řím, SM della Pace, průčelí a úprava náměstí,
P. da Cortona, 1656-57

Řím, SM in Via Lata, průčelí P. da Cortona, 1558-62

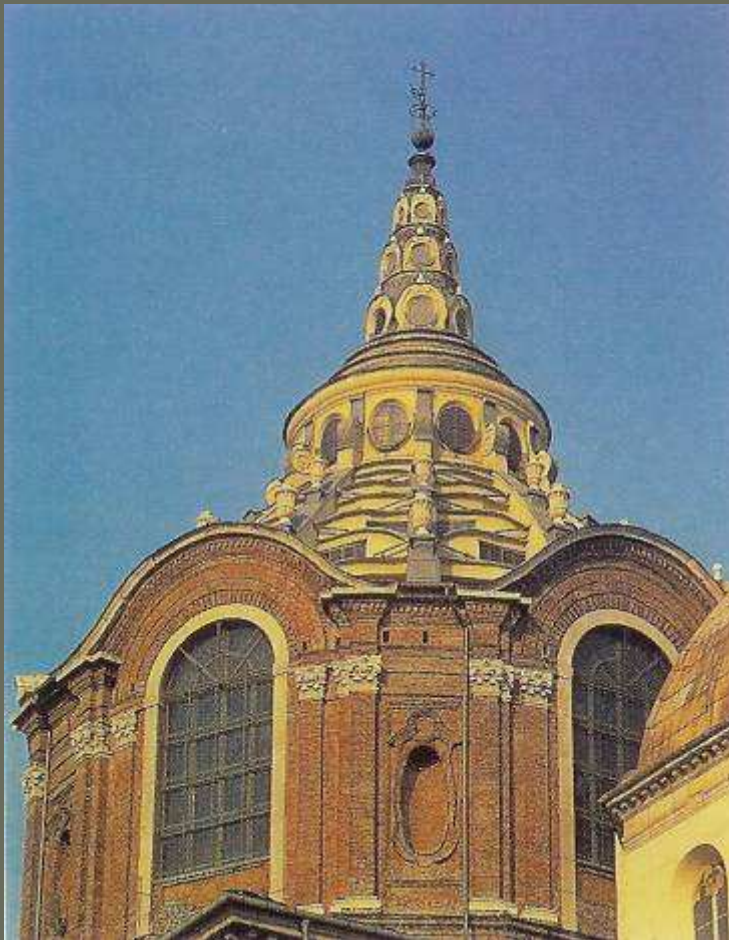
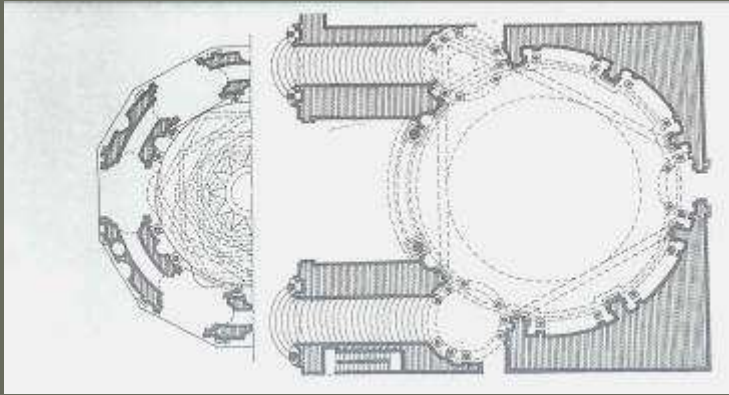
Řím, SM in Campitelli, Carlo Rainaldi, 1662-75

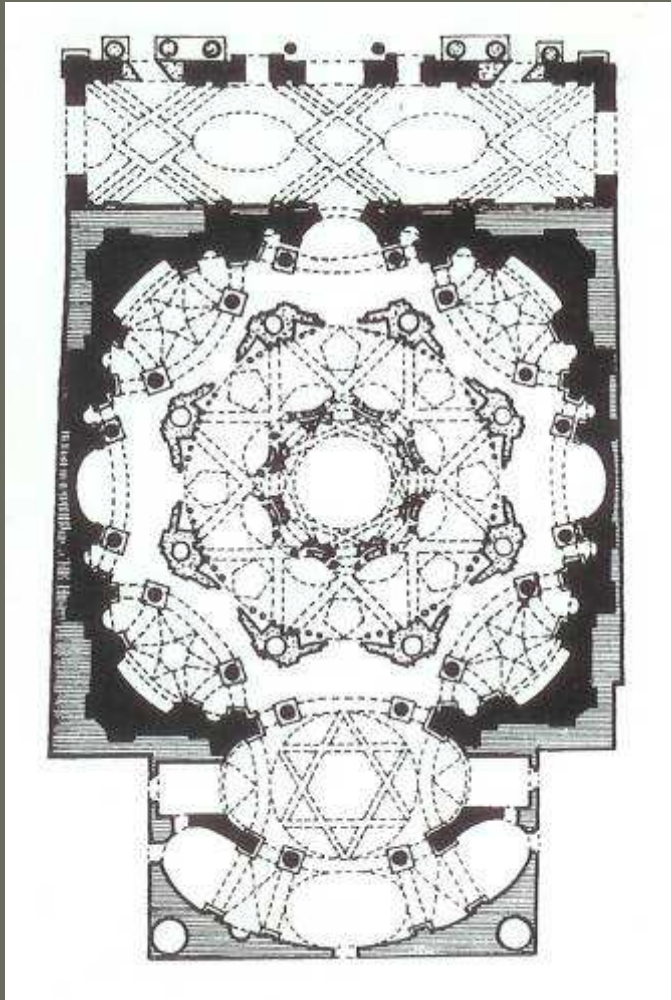
Řím, S. Biagio in Campitelli, Carlo Fontana, 1665

Řím, S. Marcello al Corso, průčelí Carlo Fontana, 1682-83

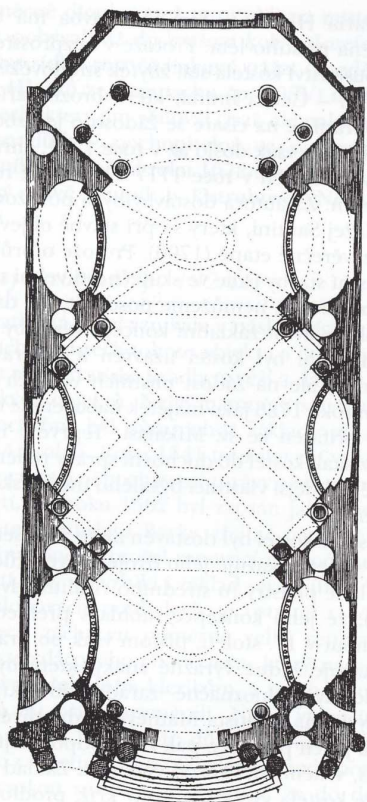
Turín, kaple S. Sindone, Guarino Guarini, 1657-94

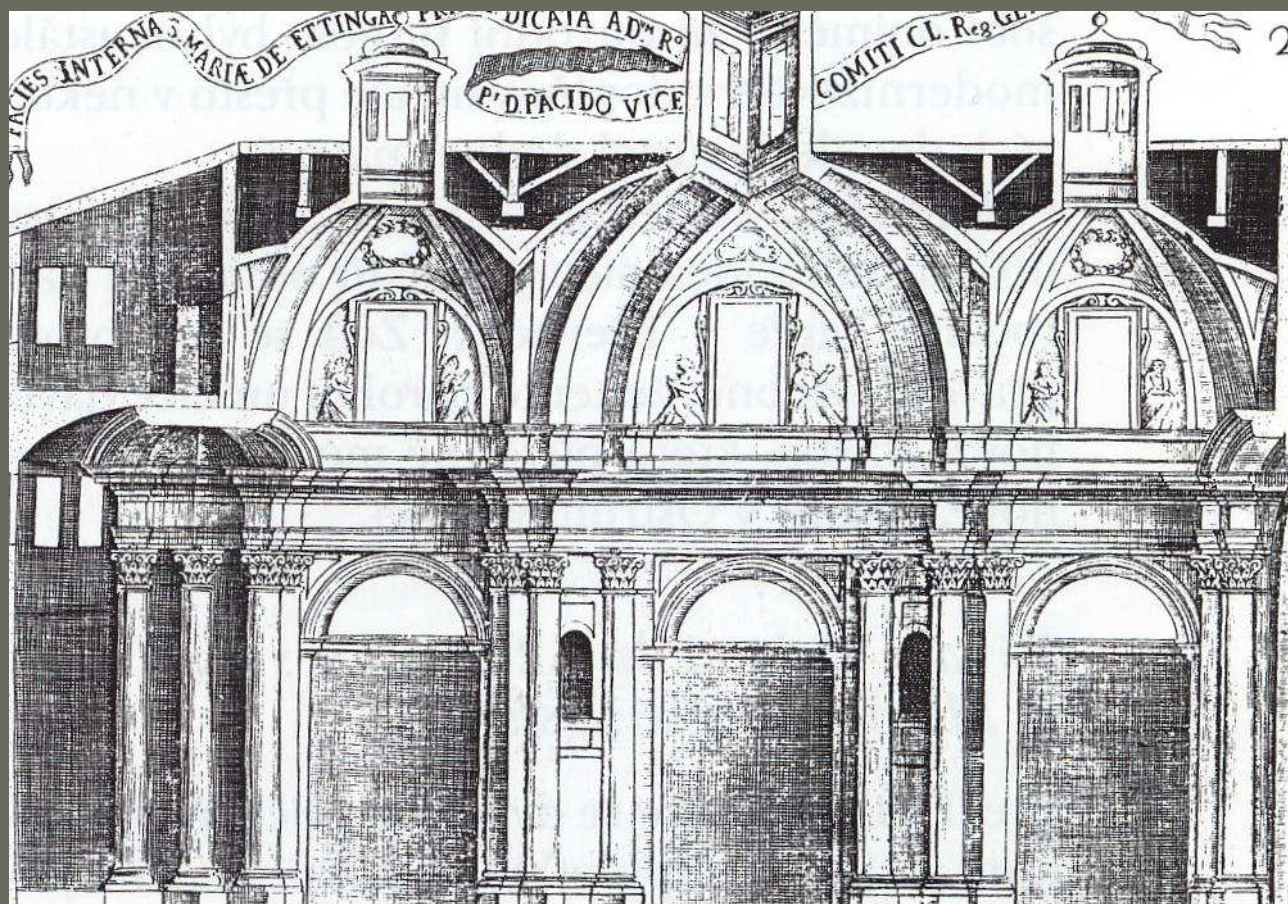
Turin, S. Lorenzo, Guarino Guarini, 1668-87

Turín, S. Lorenzo, Guarino Guarini, 1668-87

*Půdorys podle Guariniho návrhu kostela
P. Marie Altoetingské v Praze z roku 1679*

Guarino Guarini, návrh kostela Panny Marie Altoetingské, 1679

Turín, palazzo Carignano, Guarino Guarini, 1679

Benátky, SM della Salute, Baldassare Longhena, 1631-56

Benátky, Casa Pesaro, Baldassare Longhena, 1652-1710

Řím, SM Maddalena, průčelí, Giuseppe Sardi, 1735

Řím, S. Giovanni in Laterano, průčelí, Alessandro Galilei, 1732-36

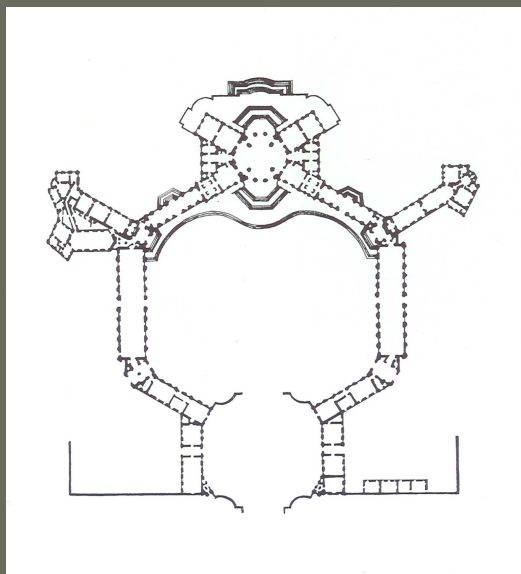
Řím, SM Maggiore, hlavní průčelí, Ferdinando Fuga, 1740

Řím, S. Croce in Gerusalemme, průčelí,
Domenico Gregorini, Pietro Passalacqua,
1741-44

Filippo Juvara, Superga nad Turínem, 1717-31

Stupinigi, zámek, Filippo Juvara, 1729-33

Řím, SM del Priorato, G. B. Piranesi, 1764-66